

नाम :- सौठा समंदरसिंह हनुदुसिंह

विषय :- जीविकी और हाथनाम्स

चीयर डीस :- मज BAF-707

रोल नं :- 166

PNR नं :- COL2025166

SEM :- 1

डीप्रीक :- आर आर लालन डीप्रीक मुक

मैजर विषय :- अर्थशास्त्र

૧. આર.બી.આઇના નાભાક્રીય નીતિ લક્ષ્યો રાત્રી સમ્બંધી.

- પુસ્તાવના :-

રાજ્ય બેંક ઓફ ઇન્ડિયા [RBI] ભારતનું કેન્દ્રીય બેંક છે, જે ૧૯૩૬ માં સ્થાપિત થયું હતું. તેનું મુખ્ય કાર્ય ભારતની આર્થિક સ્થિતિ જાળવવાનું છે, જેમાં નાભાક્રીય નીતિ ઓફ મહત્વચૂકી ભાગ છે. નાભાક્રીય નીતિ દ્વારા RBI આર્થિક વૃદ્ધિ મોંઘવારી ના નિયંત્રણ ટીકાગારી અને નાભાક્રીય નીતિ ક્ષેત્રની સ્થિતિ પર અસર કરી છે. આ નીતિને RBI ની મોનેટરી પોલિસી કમિટી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જે ૨૦૧૬ માં સ્થાપીત છે અને તેમાં ૬ સભ્યો હોય છે. [RBI અને ૩ સરકારી નીક્ષેપક]

- નાભાક્રીય નીતિ શું છે ?

નાભાક્રીય નીતિ એ એક એવા સાધનોની સમૂહ છે જેની ઉચ્ચત શક્તિ મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા એકંદર નાભાક્રીય વ્યવહારો નિયંત્રિત કરવા અને આર્થિક વિકાસની પોલિસીને આગળ માટે કરવામાં આવે છે.

- નાભાક્રીય નીતિના પુકારો

નાભાક્રીય નીતિના ત્રણ પુકારો છે.

૧. વિસ્તારવાદી નાભાક્રીય નીતિ
૨. સંકીર્ણવાદી નાભાક્રીય નીતિ
૩. તટસ્થ નાભાક્રીય નીતિ

આ ત્રણ નાભાક્રીય નીતિઓના પુકારો દેશના આંતરિક અર્થતંત્ર ઉપર અને અન્ય દેશો સાથેના આર્થિક વીચાર ઉપર અલગ-અલગ અસરો ઉત્પન્ન કરી છે.

૧. વિસ્તારવાદી નાભાક્રીય નીતિ

“ યૈશા વધારી, વ્યજ ઘટાડી, અર્થતંત્ર સખાવી ”

લક્ષણ	વલન
ઉદ્દેશ્ય	આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવી, બેરોજગારી ઘટાડવી મંદી દૂર કરવી
સાધનાની ઉપયોગ	<ul style="list-style-type: none"> • રચી રેટ ઘટાડી • CRR/SLR ઘટાડી • ઠામ ઠારા બીજુસ અશદી • સ્વચ્છ રચી ઘટાડી
અસર	<ul style="list-style-type: none"> • લાન સસ્તી - રોકા • અર્થ વધી - ઉદ્યોગી માલે • GDP વૃદ્ધિ
મીઝમ	મોઘવારી વધી શકે
ઉદાહરણ	COVID-19 માં રચી રેટ ૫.૦૦% સુધી ઘટાડય CRR 3% કર્યા - 10 લાખ કરોડની લિક્વિડિટી ઉમેરણ

૨. સંકોચવાદી નાભાક્રીય નીતિ

“ યૈશા ઘટાડી, વ્યજ વધારી, મોઘવારી રોકી ”

લક્ષણ	વલન
ઉદ્દેશ્ય	મોઘવારી નિયંત્રણ અર્થતંત્રની સ્થિરતા ધવાઈ બચાવવા

સાધનાની ઉચ્ચતા

- રચી શેટ વધારી
- CRR/SLR વધારી
- OMO દ્વારા બીજા સ વેચાણ
- રિવર્સ રચી વધારી

અસર

- લોન માંથી - અર્ચ ઘટે
- ક્રેડિટ ઘટે - માંગ ઘટે
- મોંઘવારી

મૈથમ

વૃદ્ધિ ધામી યા શકે

ઉદાહરણ [2022-23]

મોંઘવારી 7.8% યર રચી શેટ 6.50% સુધી વધારા OMOથી 2 લાખ કરી 5 શીષાયા - CRR 5% નીચે આવી

3. તરુચ નાભાક્રીય નીતિ
સંતુલન મળવી - નવધારી, નવધરો

લક્ષણ

વર્તન

ઉદ્દેશ્ય

મોંઘવારી અને વૃદ્ધિ વચ્ચે સંતુલન

સ્થાત

જ્યારે અર્થતંત્ર સ્થર હોય

સાધના

- રેચમાં ક્રીદા ફેરફાર નહીં
- ભંડિવડથી સ્થર રાખવી
- OMO/MSF ની મર્યાદિત ઉચ્ચતા

અસર

અર્થતંત્ર સ્થર ગતિથી માતી

ઉદાહરણ [2025]

ઓક્ટોબર 2025માં રચી 6.50% યર સ્થર CPI વડે. GDP માં 'New Key Stance'

- નાભાકીય નીતિના મુખ્ય ઉદ્દેશો

૧. RBI ની નાભાકીય નીતિના મુખ્ય ઘોષી નીચે મુજબ છે:

૧. મૌદવારી નિયંત્રણ :- RBI ની પ્રાથમિક ઘોષ પા. મૌદવારી [CPI] અધિકારી મહાવવાની છે, જેની ૨% ટોલરન્સ છે. આ ૨૦૧૬ના નાભાકીય નીતિ ફ્રેમવર્ક હેઠળ નક્કી કરાયું છે.

૨. આર્થિક વૃદ્ધિ: GDP વૃદ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવું, આસ કરીને નવની વૃદ્ધિના સમયે.

૩. નાભાકીય સ્થિતિ: બેંકોમાં યુજીની અધિકૃત નિયંત્રણ અને નાભાકીય ફેરવું મેલમ ઘટાડવું.

૪. રોજગારી અને લિનમય દર: રોજગારી વધારવા અને સ્પષ્ટ મૂલ્યની સ્થિતિ રાખવું.

- નાભાકીય નીતિના સાધનો

રાજ્ય બેંક ઓફ ઇન્ડિયા [RBI] તેની નાભાકીય નીતિને અમલમાં મૂકવા માટે પ્રાથમ અને યરોજ સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. આ સાધનો દ્વારા RBI નિયંત્રણ વ્યાજ દરો અને બેંકોની ફોલો આપવાની હક્કને નિયંત્રિત કરે છે.

1. પ્રથમ સાધનો આ સાધનો વૈજ્ઞાનિક યુગના સીધું અસર કરે છે અને તેની પ્રભાવ આખા અર્થતંત્ર પર પડે છે.

સાધન	વર્ણન	ઉદ્દેશ્ય	અસર	ઉદાહરણ 2025
વિદ્યુત્ ઈ 2	RBI બેંકોને દુકાગળના આયોજો તેના ધરની વચ્ચે દર બેંકો તેમની સ્થિતિ ગ RBI ની ગણતરી કરીને લે છે.	મોંઘવારી નિયંત્રણ અને વ્યાજ દરોનું નિયંત્રણ	વધારો- લોન મોંઘા ફેડ ધર- મોંઘવારી ધરે વધારો લોન સરકારી ફેડ વધી વૃદ્ધિ વધી.	6.50% વિદ્યુત્ ઈ 2 યંત્રમાં મળવાથી
વિદ્યુત્ વિદ્યો ઈ 2	RBI બેંકો યાસોથી આતરક્ત નાભાં લે છે તેના ધરની વચ્ચે દર	બંધમાંથી વૈજ્ઞાનિક શોધી લેવા.	બેંકોને RBI વૈજ્ઞાનિક જમા કરવા પ્રોત્સાહન આપવાથી ધરે.	6.25% [વિદ્યો ઈ 2] 0.25% અધી
ફેડા સ્થાપ રેશમી	બેંકોએ તેમની જમા રકમો 2 ફો RBI માં જમા રાખવા.	બેંકોની ફેડ આધારની હામતા ધરવાથી (વધારવી)	વધારો- બેંકો યાસો ઓફિસ વૈજ્ઞાનિક ફેડ ધરે ધરવાથી વધુ ફેડ	4.50% સ્થાપ
સ્ટેટ્યુટરી ભાસ્કવડી રેશમી	બેંકોએ તેમની નેટ ઇમાન્ટ એન્ડ રજમ ભાગીદારીની રકમ સરકારી બેંક સંગ્રહ કરીને રાખવા.	બેંકોના ભસ્કવડી અને સરકારી વચ્ચેના ભસ્કવડી ભસ્કવડી	બેંકોની સુરક્ષિત અસ્થામિતીમાં રોકવા કરવા.	18.00%
માહિતી સ્ટેટિસ્ટિકલ ફેસલટી	બેંકો ઇમરજન્સીમાં વિદ્યો ઈ 2	ભસ્કવડી ફેડમાં મરદ ઈથાથ વાધી	બેંકોની આતમ ઈથાથ વાધી	6.75%

2. ચરીફ સાધનો

આ સાધનો ફેરવના વ્યવહારને નિયંત્રિત કરે છે અને ચોક્કસ ચોક્કસ ચર અસર કરે છે.

સાધન	વર્ણન	ઉદ્દેશ્ય	ઉપકરણ
ચોંધન માર્કેટ ઓપરેશન	RBI સરકારી બોન્ડ્સ ચર્ચાઈ/ લેઈ છે.	બજારમાં લાજ્યાઈટી વધારવી / ઘટાડવી	ચર્ચાઈ - યૈસા બજારમાં લાજ્યાઈટી વધી વેચાઈ યૈસા શીઘ્રાઈ - મોંઘવારી ઘટી
માર્જિનલ રિફાઈનમેન્ટ્સ	ફેરલાઈ લૈન યર ગાઈ મુજ્યાની રકમ વધારવા.	ચોક્કસ ચોક્કસ મોંઘાઈ ઘટાડવી.	વચલ ઓપરેશન બજલ હીઘ તી માર્જિન વધારી.
ચીરલ સુચોશન	RBI બેંકોની સભાઈ/લાઈ આઈ છે.	નીતનુ ધાલન કરાવવું.	ફાઈ બેંકો વધુ લૈન આઈ
ફેરવ રેશનનું	RBI ચોક્કસ ચોક્કસ માટે ફેરવ મર્યાદાનકાઈ કરે	ચનાવચ્ચક ફેરવોમાં ફેરવ ઘટાડવા	લજ્યાઈટી ફાર લૈન ચર મર્યાદા

3. અન્ય મહત્વના સાધનો

સાધન	વર્ણન	ઉપયોગ
લાજ્યાઈટી ચોક્કસ મોંઘાઈ રેકલેઈ	રચાઈ + વચલ રચાઈનું સંચોઈન	ચોંધની લાજ્યાઈટી
રમ રચાઈ ઓપરેશન	ન.વ.રૂઈ દિવસની લૈન	મર્યામ ગાલાની લાજ્યાઈ
વૈચોજલ રેટ રચાઈ	ચલ વ્યાઈ દર સાઈ રચાઈ	લાજ્યાઈટી શીઘ્રાઈ

મોનેટરી પોલિસી ક્રમથી

- રચના :- ગવર્નર ડેપ્યુટી ગવર્નર અને ૫ નિયંત્રકો
- બેઠકો :- વર્ષમાં ૬ વખત [બેમફને ચેક] જેમાં નાણાકીય નીતિના રાષ્ટ્રીયુક્તન પર મતદાન થાય છે.
- અંદાજિત નાણાકીય પદ્ધતિ :- મોદેલના ઇન્ફ્લેશન ટાર્ગેટિંગ પર અધારિત જેમાં આર્થિક ડેટા [CPI, CPI, IIP] વ્યાપકતા ક્ષામાં આવે છે.
- સુચરક્રમ :- ૨૦૨૬ સુધીમાં M1 ની બેઠકોમાં મોંઘવારી અને વૈદ્યક અસરો [જેમ કે યુએસ ફેડ રેટ, તેના ભાવ] પર ધ્યાન કેન્દ્રિત થયું છે.

નાણાકીય નીતિની વિવિધ અસરો

→ નાણાકીય નીતિ એ ફેન્ડીય બેંક દ્વારા અધનાવવામાં આવતી નીતિ છે, જેમાં યોજાના પુસ્તકા વ્યાજદર અને ફેડરના પ્રવહની નિયંત્રિત કરીને અર્થતંત્રની પ્રભાવિત ક્ષામાં આવે છે. તેની અર્થતંત્ર પરની મુખ્ય અસરો નીચે મુજબ છે.

આર્થિક વૃદ્ધિ

→ વિસ્તરભાકારી નીતિ :- વ્યાજદર ઘટાડીને અને યોજાનો પુરવઠો વધારીને સેક્ટર અને અર્થ વધી છે. જેથી GDP વૃદ્ધિ થાય છે.

→ સંકોચનકારી નીતિ :- વ્યાજદર વધારીને અર્થ અને સેક્ટર ઘટી છે, જે વૃદ્ધિને ધામી થાડી રાકી છે.

2. કુગાવી

- > નીચા વ્યાજદરથી માંગ વધી છે, જેનાથી કુગાવી વધી શકે છે.
- > ઊંચા વ્યાજદરથી માંગ ઘટી છે. જે કુગાવાની નિયંત્રણમાં રાખે છે.

3. બેરોજગારી

- > વિસ્તરણકારી નીતિથી વ્યવસાયો વધુ રોકાણ કરે છે, જેનાથી નોકરીઓ વધી છે અને બેરોજગારી ઘટી છે.
- > સંકોચકારી નીતિથી રોકાણ ઘટી છે જે બેરોજગારી વધારે શકે છે.

4. વિનિમય દર

- > ઊંચા વ્યાજદરથી લેણી મૂકી આકર્ષાય છે જેનાથી રૂપિયા મજબૂત થાય છે.
- > નીચા વ્યાજદરથી મૂકી બહાર વહે છે, જે રૂપિયાને નબળો પાડે છે.

5. રોકાણ અને બચત

- > નીચા વ્યાજદરથી લેન સસ્તી થાય છે, જે રોકાણને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- > ઊંચા વ્યાજદરથી બચત વધી છે, પરંતુ રોકાણ ઘટે છે.

6. બેંકિંગ અને નાબાકીય સ્થિતિ

- > CRR, SLR જેવા સાધનોથી બેંકોની લિક્વિડિટી નિયંત્રિત થાય છે.
- > ચાલુ વિસ્તરણથી નાબાકીય સ્થિતિ ઘટી શકે છે.

નાબાકીય નીતિ સામાન્ય લોકો પર અસર નાબાકીય નીતિ [RBI દ્વારા રેથો રેટ, CRR વગેરેના ફેરફાર] સીધા રીતે બેંકોને અસર કરે છે પરંતુ તેની અસર સામાન્ય લોકોના રોકાણ જીવનમાં થઈ શકે છે.

અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણકારી નીતિ	સંકીર્ણકારી નીતિ
લોન અને EMI	હોમ/કારલોન સસ્તી - EMI ઘટેકોલમની લોન પર 500-1000મહિને	EMI વધી - બીજી વધી
બચત અને FD	બચત ખાતા/FD પર વ્યાજ વધે - બચતનું વળતર ઓછું	FD પર વ્યાજ વધી વધુ નાતરફોની - સ્થિતી
વ્યાજ અને વશદી	સસ્તી લોન - કાર, ધર, મોબાઇલની વશદી વધી	મોંઘી લોન - વ્યાજ વધે, બજેટ બગડી
નીફરી અને આવક	બવસાય વધી - નીફરીઓ વધી, યગાર વધારી	મંદી - ઇટલા, યગાર ઠીક
કુગાવી અને કિંમતી	વસ્તુઓ મોંઘી - દલા-શાકભાજીના ભાવ વધી	કિંમતી ઘટે - બજેટમાં ઘટત
શીક્ષમ ચ મ્યુચ્યુઅલ ફંડ	શીકાભ વધી - બમાર ઉચ્છે	શીકાભ ઘટે - બમાર ઘટે

- નાભાક્રીય નીતિની વેધારીઓ પરની અસરી

- નાભાક્રીય નીતિ [RPP]ના રેથી રેટ, CRR ચીયત માર્કેટ ચીયરેશન્સ વગેરે] વેધારીઓને સ્થેફ, કોમોડીટી, ફીરેક્સ બોલ્ડ અને ડેલ્વેઇજી માર્કેટમાં આધા-પરોફ શતી અસર કરી છે. અસરી વિસ્તરણ-કારી અને સંકીર્ણકારી નીતિ પર આધારિત થી;

અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણકારી નીતિ	સંકીર્ણકારી નીતિ
સ્ટોક માર્કેટ	લોન સસ્તી - ફીચીરેટ નફા વધી બુલ માર્કેટ	લોન મોંઘી - અધ ઘટે બીર માર્કેટ
કોમોડીટી	નબ્યા રેટ ગોલમાં શીકાભ વધી ફૂડ માંગ વધી	ભોબા રેટ ગોલ ઘટે ફૂડ માંગ ઘટે
ફીરેક્સ	રૂધિયા નબની ચીક્ષયોરેસની ફાયદી ઇમ્પીરેસને ભુક્ષાન	રૂધિયા મમ્બૂત ઇમ્પીરેસની અધી ચીક્ષયોરેસને ભુક્ષાન

બોલ્ડ-ડેડ માફેટ	બોલ્ડ વેલ્ડ થયે-બોલ્ડ કિંમતો વધી	બોલ્ડ વધી-બોલ્ડ કિંમતો ઘટે
બોલ્ડ-ડેડ માફેટ	બોલ્ડ વેલ્ડ થયે-બોલ્ડ કિંમતો વધી	બોલ્ડ વધી-બોલ્ડ કિંમતો ઘટે
બોલ્ડ-ડેડ માફેટ	બોલ્ડ વેલ્ડ થયે-બોલ્ડ કિંમતો વધી	બોલ્ડ વધી-બોલ્ડ કિંમતો ઘટે

= નાબાકીય નીતિની આયાત અને નિકાસકારી થતી અસરો

→ નાબાકીય નીતિ મુખ્યત્વે વિનમય દર વ્યાજદર અને અર્થતંત્રની માંગને પૂરતી રીતે આયાત અને નિકાસ પર અસર કરે છે. તેની અસર વિસ્તરભાકારી અને સંક્રોચકારી નીતિ પર આધારિત છે. નીચે દર્શાવેલ સમમલો છે.

1. વિનમય દર પર અસર (પ્રાથમિક અસર)

- વિસ્તરભાકારી નીતિ
- વિદેશી મૂડી બહાર વહે છે જેનાથી સ્થાનિક કુશળી વર્ગની વધુ નિકાસકારી માટે નિકાસ સસ્તી થાય છે. વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા વધી છે. નિકાસ વધી નફા વધી.
 - આયાતકારી માટે : આયાત મીઠી થાય છે - અર્થ વધી માર્જન વધી અથવા આયાત ઘટે.

- સંક્રોચકારી નીતિ
- વિદેશી મૂડી આકર્ષાય છે જેનાથી કુશળી માણસો વધુ આયાતકારી માટે નિકાસ મીઠી થાય છે - અર્થ વધી માર્જન વધી અથવા આયાત વધી.
 - આયાતકારી માટે : આયાત સસ્તી થાય છે - અર્થ ઘટે માર્જન વધી અથવા આયાત વધી.

2. मांग અને ફુગાવી પર અસર

- વિસ્તરભારતી નીતિ: અર્થતંત્રમાં માંગ વધી છે. મેનાથી સ્થાનિક વસ્તુઓની માંગ વધી-આયાત વધી શકે પરંતુ ફુગાવી વધી તે નિકાસકારીના અર્થ વધી.
- સંકીચનકારી નીતિ: માંગ ઘટે છે-આયાત ઘટે ફુગાવી નિયંત્રિત માં રહે તે નિકાસકારીને સ્થિર ક્રેમ્તીની લાભ મળે.

3. ફેડર અને શેફાલ પર અસર

- નીચા લાજદરની નીતિ અસર ધાવ છે. - નિકાસકારી અને આયાતકારી બંને લાભસાચ વિસ્તારી શકે પરંતુ, વિનિમય દરની અસર વધુ વ્યવહાર હીચા છે.
- ઊંચા લાજદરથી ફેડર મોંઘું ધાવ છે - લાભસાચીના - વિસ્તારમાં અસર છે આયાત-નિકાસને અસર કરે.